

Tabachera cu scorpion – o călătorie vizuală într-un roman queer

Herstory of Our Queer Futures

Călătoria imaginată curatorial printre ideile romanului *Scorpionul* (*Der Skorpion*), publicat în perioada interbelică de scriitoarea germană Anna Elisabet Weirauch (1887–1970), propune o incursiune subiectivă, inspirată pe alocuri de metoda hazardului obiectiv, într-un univers “lesbian” din alte timpuri și locuri, extins și actualizat pe mai multe planuri cu nuanțe din zilele noastre. Hazardul obiectiv a fost dezvoltat de suprarealiștii din anii ‘20 și ‘30 ca metodă creativă bazată pe întâlnirea aparent întâmplătoare cu o cauză externă, al cărei impact emoțional este atât de puternic, încât generează o pasiune arzătoare. În cazul expoziției de față, pasiunea pentru *Scorpion*, primul *bildungsroman* din istoria literaturii care urmărește devenirea unei lesbiene cisgender în Berlinul anilor ‘20, a fost cultivată de prietenia cu militantele lesbiene Suzette Robichon și Traude Bührmann. Pornind de la acest roman, care devine un punct de fugă în formularea unei perspective mai ample asupra imaginii lesbienei, cercetarea s-a dezvoltat informal, dialogic, constituindu-se într-un demers activist ce navighează printre narațiuni absente sau prea puțin cunoscute în spațiul nostru cultural.

Scriitoarea Anna Elisabet Weirauch se naște în 1887 la Galați, unde își petrece primii ani din viață. După ce rămâne orfană de tată, emigrează la Berlin în 1891. Trăiește în Germania tot restul vieții. După studii liceale de muzică și actorie, Weirauch își începe activitatea artistică ca membră a trupei de teatru Max Reinhardt din Berlin, unde joacă diferite roluri, punând în scenă și propriile texte. La teatru își descoperă vocația pentru scris. De la jumătatea anilor ‘20, artista fondează o familie lesbiană cu Helena Geisenhainer, alături de care va trăi până la moarte. Romanul *Scorpionul* a fost publicat în limba germană în 3 volume, în 1919, 1921 și 1931, și ulterior republicat în mai multe ediții. Narațiunea urmărește devenirea personajului principal, Mette, în relație cu societatea, intimitatea, masculinitatea feminină și identitatea lesbiană.

Expoziția „Tabachera cu scorpion – o călătorie vizuală într-un roman queer” propune revizitarea acestei istorii într-un dialog queer-suprerealist cu arta contemporană, plasând experiența queer într-un continuum istoric. Secțiunea documentară cuprinde fragmente de istorie păstrate în colecția arhivei lesbiene Spinnboden din Berlin. Prin intermediul acestor documente este introdus universul lesbian din Germania epocii de la Weimar, o epocă de liberalizare care a transformat orașul într-o adevărată capitală queer, până la

ascensiunea național-socialismului și la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Atestat pentru prima oară în 1866, termenul 'lesbiană' nu era folosit în interbelic, sensurile actuale fiind formulate de politicile identitare derivate din mișcarea pentru drepturile LGBT+. În timp ce sexologia din prima jumătate a secolului trecut operează cu termenul "homosexualitate masculină", literatura scrisă de femei preferă cuvântul "prietene", atât în limba română, cât și în germană. Noțiunea de prietenie, definită ca "o relație afectivă și de cooperare între ființe umane care se caracterizează prin simpatie, respect, afinitate reciprocă" stă la baza oricărui tip de relaționare din spectrul lesbianismului. Expoziția noastră imaginează cultura lesbiană din perspectiva prieteniei – o prietenie care se opune construcțiilor heteronormative ale feminității și refuză să plaseze femeile într-o competiție permanentă pentru atenția masculină. Solidaritatea, grija, iubirea, pasiunea sau relațiile sexuale între "femei" sunt înțelese ca gesturi radicale care perturbă ordinea patriarhală.

Montajul curatorial operează cu o înțelegere politică a termenului "lesbiană", contestând deopotrivă hegemonia cisheteronormativității și simplificarea identităților. În lucrarea *Living a feminist life (2017)*, teoreticiană Sara Ahmed afirmă că "identificarea ca lesbiană înseamnă să te îndrepti către femei, ceea ce, având în vedere sistemul în care trăim, presupune o îndepărtare activă și perpetuă de bărbați."¹ Prin intermediul artei contemporane, abordarea antiesențialistă inspirată de roman introduce vizitatorul într-un spațiu utopic ce dă glas unor subiectivități non-normative, lesbiene, trans, non-binare, feminine, feministe, queer. Gestul curatorial al excluderii simbolice a "bărbatului" din teritoriul imaginației lesbiene este un refuz al privirii masculine ("male gaze"). Astfel, expoziția lasă loc unor subiectivități cel mai adesea fetișizate, permițându-le să-și afirme autenticitatea și propriile estetici.

Selecția de lucrări de artă contemporană intersectează temele romanului *Scorpionul*, dar fără să le illustreze sau reprezinte, relația dintre elementul vizual și cel narativ fiind una de complementaritate aleatorie. Temele principale ale romanului, printre care natura vindecătoare, atracția pentru persoane de același sex, refuzul patologizării sexualității lesbiene, masculinitatea feminină, spațiul copilăriei, pasiunea pentru literatura scrisă de femei sau motivul misterios al scorpionului își regăseasc un corespondent vizual în expoziție.

¹ In original: To identify as a lesbian is to turn toward women, which, given the system we live in, requires an active and perpetual turning away from men.

După revoluția din noiembrie 1918, Berlinul interbelic, deși profund afectat de sărăcie, foamete, greve muncitorești și trauma războiului, s-a remarcat printr-o libertate intelectuală, artistică și de moravuri fără precedent. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a militat pentru eliminarea din Codul Penal german a paragrafului 175, care criminaliza homosexualitatea, în paralel cu o muncă susținută de cercetare în domeniul sexologiei. Trilogia *Scorpionul* a apărut într-un moment de maximă efervescență a culturii homoerotice, pe fondul liberalizării cenzurii, într-o atmosferă marcată de cercetările și activismul desfășurat de sexologul Magnus Hirschfeld (1868-1935), fondator al Institutului de Sexologie (Institut für Sexualwissenschaft) din Berlin. În 1914, Magnus Hirschfeld a publicat lucrarea de pionierat *Homosexualitatea bărbatului și a femeii (Die Homosexualität des Mannes und des Weibes)* pentru ca, ulterior, în cadrul institutului condus de el să fie organizate un număr însemnat de conferințe, proiecții de film și alte programe cu caracter educațional. Este vorba, astfel, de unul din momentele istorice de grație în care hegemonia hetero-normativității a fost întreruptă de cercetări precum cele desfășurate de Institutului de Sexologie din Berlin sau, la o scară mai mică, de creații artistice și literare precum romanul *Scorpionul*.

Deși actele sexuale între persoane de același sex erau ilegale în anii '20 și numărul arestărilor și al actelor de violență la adresa gesturilor erotice considerate imorale a fost foarte ridicat, Berlinul interbelic a tolerat sau chiar permis o cantitate de cultură "proto queer" mai mare decât în alte părți. Aici, lesbianismul începuse să devină cât de cât vizibil. Spre exemplu, prima revistă lesbiană din lume, publicată în capitala germană între 1924 și 1933 și intitulată *Die Freundin – Das Ideale Freundschaftsblatt (Prietenă – Jurnalul ideal al prieteniei)* era distribuită într-un milion de exemplare. În acest context, romanul *Scorpionul* a fost bine primit, bucurându-se de o receptare favorabilă în presă și de o republicare ulterioară.

Nu sunt cunoscute ecouri ale acestei apariții în presa românească. Cu toate acestea, iubirea dintre femei nu era un subiect complet străin nici în România interbelică. Mai puțin scandalosă decât homosexualitatea masculină, literatura cu subiect lesboerotic apare în opera unor scriitoare ca Hortensia Papadat Bengescu (*Ciclul Halippilor*) sau Henriette Yvonne Stahl (*Între noapte și zi*). Narațiunile literare interbelice ale iubirii dintre femei se remarcă însă prin absența finalului fericit. Oare idealul poveștii de dragoste – "a fost odată ca niciodată... și au trăit fericiți până la adânci bătrâneți" – să fie de neimaginat pentru o familie lesbiană? Referindu-se la Parisul anilor '30, un personaj al celebrei scriitoare franceze Colette, afirma: "Două femei care au

hotărât să locuiască împreună, singure, nu sunt niciodată în siguranță. Totul le este permis, cu excepția liniștii.” (*Le pur et l’impur*, 1932).

Romanul *Scorpionul* și biografia scriitoarei Anna Elisabet Weirauch oferă un exemplu care, fără să nege violența specifică trăită de lesbiene, creează un spațiu pentru vindecare, pentru supraviețuire, pentru viață. În expoziția “Tabachera cu scorpion – o călătorie vizuală într-un roman queer”, lesbiana este reprezentată atât în ipostaze intime care privesc corpul și sexualitatea, pornind de la patologizare spre eliberare, vindecare, iubire, dorință, revoltă, furie, doliu, cât și în relație cu probleme specifice ale timpurilor noastre, comune cu luptele altor femei împotriva rasismului, antisemitismului sau pentru legalizarea muncii sexuale. Prietenia dintre femei, fie că ia forma relațiilor intime, fie că rămâne o legătură afectivă fără implicații sexuale, este înțeleasă ca o alianță, o “suroritate”, o solidaritate care întrerupe buna funcționare a ordinii patriarhale.

Text de Valentina Iancu